

Сулятицький І. В., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології правоохоронної
діяльності Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів)

СОЦІОПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ КРАЇНИ

У статті досліджується функціональна взаємодія соціопсихологічних характеристик соціуму та ефективних механізмів управління військовою організацією яка формує духовну єдиність та морально-психологічну складову обороноздатності країни. Виокремлено проблемні соціально-психологічні, духовні і підсвідомі регулятивні параметри соціуму, які потребують цільових підходів у формуванні психологічних основ оборони і безпеки країни,

Ключові слова: соціальна психіка суспільства, менталітет спільноти, соціальна динаміка, архетипова специфіка спільноти, психологічна типологія соціуму, психодуховний потенціал, військово-управлінська діяльність, обороноздатність.

В статье исследуется функциональное взаимодействие социопсихологических характеристик социума и эффективных механизмов управления военной организацией, формирующих духовную единственность и морально-психологическую составляющую обороноспособности страны. Выделены проблемные социально-психологические, духовные и подсознательные регулятивные параметры социума, которые требуют целевых подходов при формировании психологических основ обороны и безопасности страны,

Ключевые слова: социальная психика общества, менталитет общества, социальная динамика, архетипическая специфика сообщества, психологическая типология социума, психодуховный потенциал, военно-управленческая деятельность, обороноспособность.

The article examines the functional interaction of society and sociopsychological characteristics of effective management of military organization that forms the uniqueness of the spiritual and moral-psychological component of the country's defense. Problems pointed out in social, psychological, spiritual and subconscious regulatory parameters of society in need of targeted approaches in building the foundations of psychological defense and security,

Key words: social psychology of society, the mentality of the community, social dynamics, an archetypal specific community, psychological typology of society, psychoduhovnyu potential military and administrative activities defenses.

Постановка та актуальність проблеми. Обороздатність держави в умовах сучасної війни визначається не стільки технічною осначеністю і кількістю зброї, скільки психологічним станом в суспільстві, морально-психологічною стійкістю і соборною злагодженістю у військах. На сучасному етапі військового будівництва в Україні актуальним залишається завдання пошуку шляхів укріплення морального духу особового складу військових формувань, засобів ефективного керівництва духовно-психологічною сферою військової організації.

Успіх у вирішенні питань керівництва духовним потенціалом військової організації держави, як основного інституту її обороноздатності, прямо і безпосередньо пов'язаний з використанням в системі діяльності командного складу характерологічних особливостей соціокультурних інтуїцій національної психіки, її ментальних ознак, вдачі, мислення, світосприймальних настанов, архетипової

специфіки спільноти. Їхня сукупність складає гаму психоментальних чинників соціальної психіки, названих інтегруючим поняттям **соціопсихологічними**.

Соціопсихологічне - це сукупність рис і якостей, що складають соціальну психіку суспільства чи його конкретної частини, тобто проблеми менталітету спільнот, соціально-психологічні механізми соціальної динаміки, глибинні соціально-психологічні, духовні і підсвідомі регулятивні параметри соціуму, а також загальні властивості, стани та процеси соціальної психіки [9, с.26-31].

Через суспільну трансформацію вони будують психологічну основу духовного потенціалу війська, оскільки їх природа утворена психологічними характеристиками соціуму, соціопсихологією спільноти, яка творить дану військову організацію. Зрозуміло, що без їх використання керування військами втрачає системність, а в подальшому переходить у малодійовий і неефективний процес [8, с.3-12].

Аналіз попередніх досліджень. Проблема функціональної взаємодії [7, с.3-4]

проявів соціопсихологічної цілісності народу та результативності їх використання у різних сферах управлінської діяльності поки що є малодослідженою. Не зважаючи на те, що саме така взаємодія формує духовну єдиність та морально-психологічну складову обороноздатності, ця проблема залишається не вивченою і в конкретному аспекті військово-управлінської діяльності.

Разом з тим, аналіз наукових праць свідчить про небайдухе ставлення дослідників до багатьох суміжних до даної проблеми тем. Зокрема, соціально-психологічні основи управлінської діяльності розроблені в дослідженнях В.П.Казмиренка, Л.М.Карамушки, Н.Л.Коломінського, Л.Е.Орбан, М.М.Слюсаревського, Г.В.Щекіна. Психологічну специфіку військового управління досліджували М.Й.Варій, М.С.Корольчук, С.І.Макшанов, Я.В.Подоляк, В.І.Осьодло, В.Д.Рябчук, А.Ф.Шрамченко.

Вивченню соціопсихологічної цілісності та особливостям її впливу присвячені наукові розробки Л.М.Гумильова, О.А.Донченко, О.В.Киричука, О.Кульчицького, В.Липинського, С.Д.Максименка, В.П.Москальця, С.Франка, К.Г.Юнга, В.Яніва, Я.Яреми.

Оскільки основна проблема нашого дослідження полягає у виробленні рекомендацій практичного використання сукупності знань психологічної типології (психокультури) соціуму (людства, суспільства, регіону, етносу, нації, соціальної організації) у конкретному виді військово-управлінської діяльності, вважаємо за доцільне зосередити основну увагу на підході, який систематизує дану сукупність знань в конкретну структуру, інтегруючи в загальній моделі максимально можливу множину основних напрямків і підходів. На наш погляд, в даний час найбільш модерною в цьому відношенні є концепція соціетальної психіки О.А.Донченко. З її опису зрозуміло, що вона має предметом аналізу архіскладне, багатогранне суспільне явище - психотип (психокультуру) соціуму, який забезпечує усупільнення кожного конкретного індивіда, групи до цілісності спільноти (нації, держави) [3, с 18-21].

Прикладом актуальності обговорюваної проблеми виступають популярні воєнно-психологічні замітки російського дослідника П.Ізместьєва, який описує міркування одного з найосвіченіших маршалів Наполеона – Мармона про те, що воєнний геній був би недосконалий, якби до технічних

розмірковувань не долучав знання серця людини. Переможеним завжди стає той, в свідомості якого починає визрівати думка про безкорисність подальшого спротиву. У французькому статуті духовні сили названі наймогутнішим фактором успіху, оскільки лише дух людини вливає життя в мертві тіла матеріальних знарядь [6, с.6-11].

Вищенаведені особливості визначають мету нашого дослідження, суть якої полягає у розкритті ефективності використання соціопсихологічних чинників у системі управління військовою організацією. Виходячи з мети поставлено завдання, по-перше, виявити соціопсихологічні чинники, які забезпечують ефективність військового управління, по-друге, розкрити ці чинники, як психічні складові спільноти, яка утворює цю військову організацію.

Методологічний інструментарій дослідження склали такі загальнонаукові принципи, як аналіз і синтез, дедукція й індукція. Крім того, як спосіб вивчення проблеми застосовано системний і порівняльний методи. Такий підхід дозволив авторам ґрунтовно опрацювати джерельну базу і зробити відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу. Безперечним є твердження про те, що досягти помітного успіху в регулюванні соціальними процесами, які відбуваються в Україні, не видається можливим без пізнання українським соціумом самого себе, без теоретичного осмислення власних глибинних духовних передумов цих процесів. Адекватна проекція цієї загальної закономірності в силу описаних вище механізмів співприналежності до соціуму-держави його підсистеми - соціуму-військ (силових інститутів), має заломлення і на систему військово-управлінської діяльності як регулятивного органу життєдіяльності збройних сил. За словами О.Донченко та В.Єрмака, в періоди глобальних суспільних криз традиційні інституційовані регулятори життя соціуму різко слабнуть; більш актуалізованими стають історико-культурні, у тому числі соціально-психологічні механізми соціальної динаміки, оскільки соціетальна психіка неминуче впливає на структурну організацію соціуму, на механізми, залучені до її організації. Більше того, вона як структурована смислова настанова (установка) соціуму, визначає загальну спрямованість і динаміку даного суспільства. Це пояснюється тим, що саме в духовно-психологічній архітектоніці розкривається вся сутність народу як

спільноти (соціуму), його можливості до організації різних соціальних форм (армії в тому числі), духовна енергія колективного несвідомого, - які сприяють чи блокують ті чи інші механізми суспільної (державної, владно-керівної) регуляції, залежно від того, наскільки вони співвіднесені (адекватні) з її внутрішньою природою [4, с.12].

Проведені нами узагальнення наукових досліджень дають підстави стверджувати, що вся сукупність впливових соціопсихологічних чинників, яка формує психологічну основу обороноздатності країни інтегрована у системокомплексі таких явищ, як: національна самосвідомість, традиція, та психологічна типологія суспільства.

Виникнення спільнотнісної цілісності з людей змішаного походження, різного рівня культури і різних особливостей відбувається ні за принципом свідомого розрахунку і прагнення до вигоди, ні за принципом соціальної близькості, оскільки все нове модифікує інститути старого. Люди об'єднуються за принципом неусвідомлюваної симпатії до одних і антипатії до інших, тобто за принципом компліментарності (Гумільов Л.). На рівні етносу його вплив істотно дієвий у всьому, що має назву «патріотизм» і знаходиться в компетенції історії, оскільки неможливо любити народ, не поважаючи його предків. Тому народженню будь-якого соціального інституту передують об'єднання людей, дія яких в історичному процесі інтегрується вибраною метою та історичною долею; спільність долі "умова, без якої неможливо". Такі об'єднання, названі консорціями, при виживанні входять в історію суспільства, утворюють соціальні форми, ... і - творять традицію (про неї мова йтиме згодом), і таким чином генерують відповідну духовну енергію.

Ефект, продукований варіаціями цієї енергії, як особлива властивість характеру людей, має назву "пасіонарність" (від лат. слова *passio* - пристрасть) [2, с.21-33]. Яскравим прикладом уособлення цього явища в українській психодуховності (соціокультурі, ментальності, геоісторії, соціальній становості, традиції... - соціопсихології - І.С.) було козацтво [8, с.44].

Важливе значення цього чинника у психологічній структурі військової організації і його впливу на ефективність обороноздатності соціуму-держави підкреслює у своїх дослідженнях відомий російський суспільствознавець С.Франк. Він

переконливо твердив, що лише на перший погляд видається, що нема нічого більш механічного, ніж структурування оборонного інституту країни - армії, в "заснові якої є жорстка, часто зовнішня дисципліна, підтримувана суворими карами - організація, в якій остаточно (нібито) зникає внутрішнє життя особистості, її індивідуальна своєрідність, - і людина є лише одним з багатьох екземплярів в маси "гарматного м'яса"?... Проте ніяка найжорсткіша дисципліна не змогла б створити армію і заставити її воювати, якщо солдати не були б спаяні внутрішнім почуттям солідарності, інтуїтивно не відчували себе членами єдиної нації. Патріотизм, як почуття внутрішньої приналежності єдиній вітчизні - ця єдиність духовно-соборного буття є основою, на якій тільки і можливе утвердження зовнішнього механізму армії" [10, с.57].

Вивчення психологічних параметрів національної самосвідомості також розкриває потенційні резерви духовної мобілізації в діяльності будь-якої підсистеми суспільства, в тому числі і військової, оскільки вона є важливим аспектом особистої і групової ідентифікації приналежності людей до певного культурно-антропологічного типу, до етносу. Для розуміння його дієвості у статусі соціопсихологічного чинника супроводження військово-управлінської діяльності ми зосередимо увагу на основних характеристиках загальнопсихологічного феномену національної самосвідомості як класу явищ, носієм яких є колективний суб'єкт: *емоційно-ціннісний конструктив суспільної свідомості, як інтегруючий і диференціюючий елемент психічного складу спільності* - суспільства взагалі і військ як адекватної підсистеми, державного інституту обороноздатності.

Структура і рівні національної самосвідомості містять в собі: усвідомлення етнічної спільності у відношенні до інших етносів; усвідомлення і вірність національним цінностям: мові, культурі, традиції духу, міфу; усвідомлення соціально-державної спільності; патріотизм; необхідність консолідації у відстоюванні своєї державотворчої політики (територіально-державне об'єднання); духовну родинність.

Основний зміст національної самосвідомості постає як уявлення (чи образ) про окремі характерні риси "свого" ("ми") і "чужого" ("вони") етносу. Визначальними рисами для того чи іншого етносу, залежно від історичних умов, можуть виступати чи то спільне походження й історія, чи то

територія, чи то релігія, право, моральні чесноти, антропологічні ознаки [8, с.47-52].

Отже, аналіз поступу національної самосвідомості фактично зводиться до вивчення змістовного наповнення поняття "ми", яке як соціопсихологічний феномен С.Л.Франк ще по іншому називає соборністю, як форми суспільної свідомості, в якій живе пам'ять про давно минуле, про предків, про історичну долю, яка насправді і є нічим іншим, як понадчасовим єднанням надіндивідуальної пам'яті і надіндивідуальних цілей [10, с.47-56].

Коли мова заходить про неперервну трансформацію характерних національних рис і якостей з покоління в покоління, збереження кодифікуючого спільноту психологічного моста, завжди активізується вживання таких категорій як "традиція", "звичай", "ритуал", "обряд".

Традиції є одним з видів соціально-культурної наступності, що орієнтує як на збереження надбань культури, так і на їх відтворення і розвиток. Вони служать важливим фактором регуляції життєдіяльності людей, утворюють основу виховання. В формі традиції виступають певні суспільні настанови, норми поведінки, цінності, ідеї, звичаї, обряди, в яких алгоритмується поважне ставлення не лише до змісту поведінки, а і до зовнішніх її проявів, до стилю, в результаті чого зовнішні форми поведінки набувають особливої стійкості [5, с.31]. Разом з тим, традиція не зводиться до найбільш стереотипних своїх різновидів (таких як звичай, обряд), а поширюється на багато об'ємнішу сферу соціальних явищ. В тих випадках, коли її форма жорстко канонізується і починає домінувати над змістом поведінки людей, традиція стає обрядом, переходить в ритуал. Відтворюючи об'єктивні умови життя спільноті людей, традиції єднають в собі визначальні моменти неперервності суспільних поколінь і залишаються прогресивними до тих пір, поки відповідають історично-культурній, ментальній сутності загальнолюдських відносин. Певні традиції функціонують в усіх соціальних системах і до деякої міри виступають необхідною умовою життєдіяльності. Вони творять душу цілого народу так само, як виховання і вроджені задатки творять духовний образ окремої людини. Традиція є підставою, на якій витворюється національний тип народу [4, с.7].

Грунтовне доповнення у поясненнях мобілізуючої дії названих вище соціопсихічних явищ залишило вчення К.Юнга про архетипи колективного несвідомого, в яких знайшли пояснення різні емпіричні моменти, що інтегрують біологічні і духовні фактори. Однією з найбільш віроломних його здогадок є визнання безпрецедентного факту, що ми народжуємося не тільки з біологічною, а і з психологічною спадковістю, яка визначає нашу поведінку і досвід. За Юнгом, колективне несвідоме вміщує психологічний матеріал, що сформований не в особистому досвіді [12]. Такі елементи З.Фрейд назвав "архаїчними залишками" - ментальними формами, наявність яких не можна пояснити власним життям індивіда, а впливає з первісних, вроджених і успадкованих джерел людського розуму [12, с.64]. Функціональними одиницями несвідомого К.Юнг бачить комплекси (тобто паттерни, констеляції психічних елементів) ідей, думок, переконань, чуттєвих асоціацій; в їх ядрі тісно переплітаються архетипові елементи з різними аспектами фізичного середовища. Архетип є тенденцією до утворення таких уявлень мотиву, які можуть мати значимі відхилення в деталях, не втрачаючи при цьому своєї базової структури. По суті, архетипи є інстинктивним вектором, направляючим трендом, точно таким, як пташиний імпульс вити гнізда, конструювати мурашник у мурашок. Це дозволяє робити висновки про те, що архетип є зв'язкою між матеріальним світом і психікою і виступає передумовою (настановою) конкретного типу поведінки.

К.Юнг називає такі зв'язки психоїдним утворенням. "Архаїчні залишки", приховані сліди пам'яті про історичний досвід своєї раси, нації, вчений назвав "архетипом" або "первісними базами". У такому тлумаченні архетип постає як психологічний корінь містичних, ірраціональних русійних сил життєдіяльності націй [5, с.31]. В загальній схемі колективного несвідомого К.Юнг вбачає обширну картину духовної свідомості, яка відроджується в кожній індивідуальній структурі мозку. Адже людина знаходить в суспільстві не лише зовнішні умови самореалізації; вже самі ці умови несуть в собі засоби, способи дій, відповідного типу суспільні норми. В їх змісті зашифровані готові формули, настанови.

Виявлені механізми соціопсихологічного впливу розкрили базові системоконспекти духовності військової

організації, інтегровані в: національній самосвідомості, традиції, психологічній типології суспільства.

Психологічна природа соборності, ідентифікації себе до спільноти, механізми наслідування, зараження виступають емоційно-ціннісними конструктивами ієрархії взаємовідносин і змістом внутрішнього прийняття настанов в системі військового керівництва; зміст звичаєво-традиційних чинників у співвідношенні з специфікою механізмів соціальної симпатії, родинної інтерналізації є основою диференціюючих підходів у системі військово-управлінської діяльності; типологічні особливості психіки соціуму визначають концептуальні засади соціально-психологічного забезпечення обороноздатності суспільства

З метою оптимального вивчення поставлених завдань нами було проведено емпіричне дослідження. Загальна вибірка досліджуваних була сформована із командного складу військовослужбовців. В дослідженні використано комплекс методик. Для цільового вивчення соціопсихологічних характеристик нами складено і апробовано опитувальник “Соціопсихологічні настанови”. Суть опитувальника закладена в наборі якостей, який в довільному переліку охоплює чітко визначені і систематизовані соціопсихологічні характеристики українства, подані науковцями-дослідниками в різних джерелах.

Узагальнюючи систематизований комплекс результатів проведеного емпіричного вивчення, необхідно відзначити, що у виборах і оцінці соціопсихічних особливостей і якостей виявлена найбільш інтегрована мисленнєво єдина злагожденість діяльності військових керівників.

Показники вивчення психодуховності розкривають конкретний зміст оціночних шкал моделі соціальної психіки, а також дієвість механізмів її впливу на психологічну готовність до обороноздатності спільноти(країни), на які необхідно зважати при виробленні загальнодержавних оборонних рішень.

Для прикладу відзначимо, що в українському психосоціумі чітко простежується специфічність вияву сенсорності: збереженість і прив'язаність до землі, інтерес до знань в поєднанні з індивідуалістично-емоційним характером вияву його прагматичності, що проявляється у втечі від суспільно-важливих проблем (Шлемкевич, 1954) [11]; задоволення

достатнім мінімумом, власна вигода в кожній справі, перевага особистого над загальним чи протилежна їм форма - самопожертва заради суспільної справи, втрата містом глибинних соціально-духовних цінностей, які, згідно карт виборів за параметрами опитувальника, отримали релевантні оцінки.

Отримані показники емпірично підтверджують і своєрідність співвідношення виявів прагматичності - емоціональності, екстернальності-інтернальності (шкал з моделі О.А.Донченко) [3] в соціумі України, зокрема суперечливість характеру їх суспільного вияву: при високих рангах спільної оцінки експертів таких рис, як розумний патріотизм, усвідомлення Батьківщини; в проявах соціального характеру мають місце: мінливість симпатій, орієнтирів та ідей (ідейно-політична безхарактерність), заздрість до сильніших, удачливіших[13, с.16-88], та інші з названих вище рис. В цьому, очевидно, і закладено одне з основних протиріч внутрішньої природи “української вдачі”, внутрішній “невроз”, конфлікт соціуму, сформований геосторичними подіями і геотериторіальним розміщенням, який влучно названий “дистресовим архетипом екстернальності України (між Заходом і Сходом)” [3, с.49]. Прагматичність також розпорошена українською ліричністю і сентименталізмом, а також низьким рівнем схильності до великого зусилля, солідарності. Співставлення висновків науково-емпіричного змісту з експериментальними даними, а саме долучені до вказаних характеристик переваги екзекутивності (вибори якостей: зв'язок з землею, пошана до старших), а також вибори якостей: недостатня витривалість, легка запальність і швидке остигання, декоративність вчинків - вказують на реальність вираження типологічної психічності соціуму при будь-яких обставинах і змінах спрямованості соціальних позицій норм і цінностей суспільства.

Узагальнення та інтерпретація результатів дослідження спонукає до цілого ряду **висновків** прикладного характеру.

1. Однією з провідних сучасних управлінських проблем є проблема виявлення оптимальних принципів взаємовідповідності високо дієздатної і боєготовної армії, збереженості духовного потенціалу військ - цілісному психоментальному образу суспільства (нації, держави), яке їх творить. Саме при такому виді і суті взаємозв'язку забезпечується

Питання психології

самодостатня стабільність цілісного суспільного розвитку, злагодженість в діяльності всіх частин його організму, психологічна адекватність суспільства і війська.

2. При умові, що психологія суспільства кодифікується в різного рівня простих і складних формах, то ефективність регуляції і впорядкованості в кожній з його підсистем безпосередньо визначається обсягом і мірою використання конкретного змісту цих форм в управлінні ними. В системі забезпечення обороноздатності країни, структура знань психокультури, подана в конкретному змісті опису, може забезпечувати психологічний супровід і виступати факторизованими моментами у розробці методик модернізації військової організації, передбаченні нетрадиційних форм контролю і перевірки, впровадженні практично-дієвих заходів упередження деструктивного впливу на обороноздатність інформаційного пресингу, зміцнення духовно-психологічних основ колективного патріотизму, професійної відданості, світоглядно-свідомих мотивів бойової стійкості та відваги.

3. Психологічне забезпечення обороноздатності країни полягає у виробленні таких владно-законодавчих рішень, віднаходженні механізмів такого фасцинуючого впливу на різних рівнях і в різних ланках суспільної ієрархії, які б

об'єднували глибинною внутрішньо-духовною солідарністю владно-законодавчі рішення та менталітет родів і видів військ, активізували в них свідомість внутрішньої близькості, почуття спільності національної приналежності.

4. В реалізації цих завдань соціопсихологічні чинники виступають психологічними передумовами оптимальної оцінки специфіки психологічного середовища мобілізації і дислокації різних військових формувань; вивчення і аналізу суспільно-психологічної обстановки, особливостей стереотипу і трансформації мислення та свідомості, своєрідностей психоінформаційного поля в тому чи іншому краї, регіоні та його впливу на бойову та мобілізаційну готовність військ, формування стійкості кадрового потенціалу, мобілізаційного резерву; розробки психологічних основ концепції національної безпеки та оборони; формування колективності у навчально-бойовій роботі, злагодженості військових підрозділів; якісної реалізації обороноздатності країни.

Віднаходження оптимальних психологічних механізмів реалізації цих завдань в умовах сучасних реалій залишаються актуальними для наших подальших науково-прикладних досліджень даного напрямку.

Література

1. Андрієвський В. Звичаї й обряди українського народу.-Краків.-1941.-51 с.
2. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период.-Ленинград: Наука, 1990.-270 с.
3. Донченко Е.А. Социетальная психика.-К.:Наукова думка,1994,-208 с.
4. Донченко О.,Єрмак В. Розбудова держави та соціетальна психіка// Розбудова держави. - 1994. - N2. - С.11-16.
5. Етнічна психологія. За ред. Л.Е.Орбан, В.Д.Хруща. - Івано- Франківськ: Прикарпатський університет ім.В.Стефаніка, 1994.-83 с.
6. Измьстьев П.И. Очерки по военной психологии (некоторые основы тактики и военного воспитания).- Петроград, 1923.- С.3-25.
7. Киричук О.В. Проблеми психології педагогічної взаємодії // Психологія. Республіканський науково-методичний збірник. Випуск 37.- К.: "Освіта", 1991.-С.3-12.
8. Сулятицький І.В. Соціопсихологічні чинники виховних функцій системи військово-управлінської діяльності. Дис. канд. психол. наук (рукопис). – Київ. – Інститут психології АПН України. – 1997. – 202 с.
9. Сулятицький І.В. Соціопсихологія організації інформаційної безпеки держави. Магістерська робота на здобуття кваліфікації магістра державного управління(на правах рукопису).- УАДУ при Президентіві України.- ЛРІ ДУ.- 2002.-78с.
10. Франк С.Л. Духовные основы общества.-М.-1992.-511 с.
11. Шлемкевич М. Загублена Українська людина.-К. - 1992.- 168 с.
12. Юнг К.Г. Архетип и символ.-М.-1991.-304 с.
13. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах// Перший український педагогічний конгрес 1935.- Львів,- 1938.- С.16-88.